

Julia Zygmunt

Zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze

Zeszyty Prawnicze 7/2, 205-230

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JULIA ZYGMUNT

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

ZAKAZ PROWADZENIA POJAZDÓW MECHANICZNYCH NA ZAWSZE

1. Przedmiotem niniejszego opracowania jest wprowadzona do systemu prawa karnego, ustawą¹ z dnia 14 kwietnia 2000 roku o zmianie ustawy Kodeks karny, regulacja prawna dotycząca zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze. Powołaną nowelą do art. 42 k.k. dodano § 3 przewidujący fakultatywną podstawę tego zakazu oraz § 4 określający przesłanki jego obligatoryjnego orzekania. Unormowanie to od początku swego obowiązywania wywoływało szereg kontrowersji i nadal jest przedmiotem sporów doktrynalnych. O ile komentowane uregulowanie zdaje się być zgodne z postulatami praktyki oraz uzasadnione wzrastającą przestępczością komunikacyjną, związaną przede wszystkim ze stanem nietrzeźwości sprawców², o tyle redakcja poszczególnych przepisów wywołuje wiele wątpliwości interpretacyjnych. Niniejszy artykuł stanowić będzie próbę rozstrzygnięcia niektórych tylko kwestii związanych z fakultatywną i obligatoryjną podstawą orzekania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze.

Celem bliższym orzekania zakazu prowadzenia pojazdów jest przeciwdziałanie wypadkom drogowym i zmniejszenie zagrożenia

¹ Dz.U. Nr 48, poz. 548.

² Rozmiary przestępczości przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji por. www.ms.gov.pl/statystyki.

poprzez wyłączenie z ruchu osób nieprzestrzegających zasad bezpieczeństwa. Jego celami dalszymi (perspektywicznymi) są poprawa i odstraszenie sprawcy oraz innych członków społeczeństwa, zwłaszcza zmotoryzowanych użytkowników dróg oraz sprawiedliwa odpłata³. Środek zakazu orzeczony na zawsze ma przede wszystkim służyć eliminacji z ruchu tych jego uczestników, którzy w największym stopniu zagrażają jego bezpieczeństwu.

Stosownie do treści art. 43 § 1 pkt 1 k.k. wymieniony w art. 39 pkt 3 środek karny w postaci zakazu prowadzenia pojazdów orzeka się w latach, od roku do lat 10, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej. Przepisy art. 42 § 3 oraz § 4 stanowią właśnie wyjątki od tej ogólnej reguły, bowiem przewidziany w nich zakaz orzekany jest „dożywotnio”. Biorąc pod uwagę, iż w świetle unormowań kodeksowych osoba, wobec której przedmiotowy zakaz zostanie zastosowany „na zawsze” – czyli do końca życia – będzie mieć status osoby karanej, sankcja ta nabiera wyjątkowo represyjnego charakteru.

2. W pierwszej kolejności przedstawione zostaną zagadnienia dotyczące fakultatywnego orzekania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze. Regulacja przesłanek dopuszczalności orzeczenia przedmiotowego zakazu jest zawarta w art. 42 § 3 k.k., który ma następujące brzmienie:

„Sąd może orzec zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 173 lub 174, którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, albo w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 lub w art. 355 § 2 był w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia”.

W literaturze podnosi się, iż redakcja art. 42 § 3 k.k. wywołuje wątpliwości co do tego, czy warunkiem orzeczenia tegoż zakazu w razie popełnienia przestępstwa z art. 173 lub 174 k.k., którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej

³ R.A. STEFAŃSKI, *Glosa krytyczna do Wyroku Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 22 lipca 1993 r., II KRN 110/1993*, «OSP» 38.2 (1994), s. 84.

zdrowiu, jest znajdowanie się sprawcy w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegnięcie przez niego z miejsca zdarzenia. Zdaniem J. Wojciechowskiego, zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze jest fakultatywny w razie:

1. skazania sprawcy za sprowadzenie katastrofy lub niebezpieczeństwa katastrofy w ruchu drogowym (art. 173 i art. 174), jeśli w wyniku tejże katastrofy ktoś poniósł śmierć lub doznał ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (niezależnie od stanu trzeźwości sprawcy, czy ucieczki z miejsca wypadku),

2. skazania sprawcy za wypadek komunikacyjny, w którego wyniku ktoś poniósł śmierć lub doznał ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 177 § 2 i art. 355 § 2), a nadto sprawca wypadku był w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia⁴.

Odmienne stanowisko prezentuje R.A. Stefański⁵. Według niego, wykładnia językowa komentowanego przepisu mogłaby co prawda prowadzić do takich wniosków, jednakże zwraca uwagę, iż celem komentowanych zmian było zaostrożenie odpowiedzialności karnej za przestępstwa komunikacyjne popełnione w takich warunkach. Mając na względzie, że *ratio legis est anima legis*, należy przyjąć dopuszczalność orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów na zawsze tylko wówczas, gdy sprawca znajdował się w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia zarówno w przypadku popełnienia przestępstwa z art. 177 § 2 i art. 355 § 2, jak i przestępstwa z art. 173 lub 174, którego następ-

⁴ J. WOJCIECHOWSKI, *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2002, s. 112.

⁵ R.A. STEFAŃSKI, *Zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze*, «Prokuratura i Prawo» 2000 nr 7-8, s. 134-135; por. Z. SIENKIEWICZ, [w:] O. GÓRNIOK, S. HOC, M. KALITOWSKI, S. M. PRZYJEMSKI, Z. SIENKIEWICZ, J. SZUMSKI, L. TYSZKIEWICZ, A. WĄSEK, *Kodeks Karny. Komentarz*, Gdańsk 2002/2003, s. 449; tak również M. SZEWCZYK, [w:] G. BOGDAN, Z. ĆWIAKALSKI, P. KARDAS, J. MAJEWSKI, J. RAGLEWSKI, M. SZEWCZYK, W. WRÓBEL, A. ZOLL, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116 k.k.*, Zakamycze 2004, s. 702.

stwem jest śmierć lub ciężki uszczerbek na zdrowiu innej osoby. Również Z. Sienkiewicz podnosi, iż uznanie, że art. 42 § 3 rezygnuje z konieczności wystąpienia okoliczności zaostrzających w przypadku popełnienia przestępstw z art. 173 lub 174, stanowiłoby niczym nieuzasadniony wyjątek od przyjętego kierunku polityki karnej w przestępczości komunikacyjnej⁶.

Pogląd, zgodnie z którym sprawca każdego z przestępstw wymienionych w art. 42 § 3 k.k. w czasie jego popełnienia musi charakteryzować się wymienionymi wyżej właściwościami lub określonym wyżej zachowaniem, należy uznać za trafny. Jakkolwiek moim zdaniem, analiza językowa powoływanego przepisu wcale nie uzasadnia twierdzenia, iż określenie „znajdowanie się sprawcy w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub jego zbiegnięcie z miejsca zdarzenia” odnosi się wyłącznie do przestępstw wymienionych w zdaniu prostym umieszczonym po funktorze „albo”, zmuszając tym samym do uzasadniania powyższego poglądu m.in. racjonalnością ustawodawcy. Wydaje się, że wykorzystanie reguł wykładni językowej prowadzi w tym wypadku do jednoznacznych rezultatów. A mianowicie, zastosowana została w tym przepisie następująca konstrukcja – „(...) sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego (...), albo w czasie popełnienia przestępstwa określonego (...) był (...)”. W świetle powyższego, biorąc pod uwagę również wyjątkową dolegliwość orzeczenia środka karnego na zawsze, ustawodawca ograniczył dopuszczalność jego orzeczenia do przypadków, gdy zostaną spełnione kumulatywnie następujące przesłanki:

1. popełnienie przez sprawcę przestępstwa określonego w art. 173 lub 174, którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu lub przestępstwa określonego w art. 177 § 2 lub w art. 355 § 2,

2. sprawca w czasie popełnienia jednego z ww. przestępstw znajdował się w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia.

⁶ Z. SIENKIEWICZ, *Zmiany w regulacji środków karnych wprowadzone ustawą z dnia 14 kwietnia 2000 r.*, [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, VII, Wrocław 2001, s. 47-48.

Należy ponadto zauważyć, iż przepis art. 42 § 3 k.k. nie łączy stanu nietrzeźwości lub pozostawania pod wpływem środka odurzającego z przestępstwem, za które orzekany jest zakaz prowadzenia pojazdów. Samo przestępstwo nie musi być powiązane ze stanem nietrzeźwości sprawcy⁷.

Wymienione w art. 42 § 3 k.k. przestępstwa niewątpliwie można zakwalifikować do przestępstw, których dobrem chronionym jest bezpieczeństwo w komunikacji. Elementem łączącym jest również ten sam skutek tych przestępstw w postaci śmierci innej osoby lub ciężkiego uszczerbku na jej zdrowiu, który bądź należy do ustawowych znamion przestępstwa z art. 177 § 2 i art. 355 § 2 k.k. bądź stanowi dodatkową przesłankę w razie popełnienia przestępstwa z art. 173 lub 174 k.k.⁸ Jako pierwsze ustawodawca wymienia przestępstwo spowodowania katastrofy komunikacyjnej – określone w art. 173 k.k., którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu. Z tego wynika, że orzeczenie owego zakazu jest możliwe nie tylko w przypadku popełnienia przez sprawcę przestępstwa spowodowania katastrofy kwalifikowanego przez spowodowanie śmierci człowieka, to jest art. 173 § 3 lub § 4, ale również wówczas, gdy jej jedynym następstwem jest ciężki uszczerbek na zdrowiu jednej osoby. Jak zauważa W. Wróbel, to ostatnie zachowanie byłoby kwalifikowane z art. 173 § 1 lub § 2 k.k., jakkolwiek takiego skutku nie ma wśród znamion opisanych w tych przepisach czynów zabronionych. Zdaniem autora, w tym zakresie powinien mieć zastosowanie art. 9 § 3 k.k., zgodnie z którym sprawca ponosi surowszą odpowiedzialność, którą ustawa uzależnia od określonego następstwa czynu zabronionego, jeżeli to następstwo przewidywał lub mógł przewidzieć. W analizowanym przypadku następstwo w postaci uszczerbku na zdrowiu stanowi wyłącznie okoliczność, od której zależy możliwość orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów me-

⁷ Por. W. WRÓBEL, *Środki karne w projekcie kodeksu karnego. Część 1*, «Przegląd Sądowy» 4.7-8 (1994), s. 113.

⁸ Tak Z. SIENKIEWICZ, *Zmiany w regulacji środków karnych*, cit., s. 45.

chanicznych na zawsze⁹. Podstawę orzekania omawianego zakazu stanowi także przestępstwo spowodzenia niebezpieczeństwa katastrofy określonego w art. 174 k.k. znamiennego skutkiem w postaci śmierci człowieka lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu innej osoby. Zasadna wydaje się w tym miejscu uwaga, iż wymienienie w art. 42 § 3 art. 174 k.k. musi opierać się na założeniu, że możliwe jest takie spowodzenie niebezpieczeństwa katastrofy, w następstwie którego dochodzi do ww. skutku, a jednocześnie nie realizuje znamion spowodzenia katastrofy z art. 173 k.k.¹⁰ Włodzimir Wróbel ocenia powyższy zabieg jako błąd legislacyjny: „*Omawiany błąd mógłby zostać potraktowany jako nieznaczny, gdyby nie fakt, iż otwiera on drogę do takiej interpretacji przesłanek orzekania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze, w myśl której, nawet jeżeli nie będzie można sprawcy spowodzenia niebezpieczeństwa katastrofy przypisać jej spowodowania (lub spowodowania wypadku komunikacyjnego), to i tak możliwe będzie orzeczenie tego zakazu. Spowodowanie śmierci lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu byłoby wówczas jedynie obiektywną przesłanką, której nie trzeba by sprawcy przypisywać ani w płaszczyźnie przedmiotowej (na zasadzie związku przyczynowego), ani w płaszczyźnie subiektywnej (umyślności, nieumyślności).*”¹¹ Przesłanką orzekania przedmiotowego zakazu jest również przestępstwo spowodowania w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego wypadku komunikacyjnego określonego w art. 177 § 2 oraz 355 § 2 k.k. Wątpliwości budzi wskazanie w art. 42 § 3 k.k. na art. 355 § 2 k.k. Zgodnie bowiem z art. 355 § 3 k.k., przepisy art. 42 i 178 stosuje się odpowiednio do wojskowego wypadku komunikacyjnego. Z treści art. 42 § 3 k.k. wynika natomiast, że przepis ten stosuje się wprost do sprawców przestępstwa określonego w art. 355 § 2, którzy w czasie jego popełnienia byli w stanie nie-

⁹ W. WRÓBEL, *Krytycznie o zastrzeżeniu odpowiedzialności karnej za przestępstwa komunikacyjne*, «PiP» 56.7 (2001), s. 58.

¹⁰ W. WRÓBEL, *Krytycznie o zastrzeżeniu odpowiedzialności*, cit., s. 58-59.

¹¹ W. WRÓBEL, *Krytycznie o zastrzeżeniu odpowiedzialności*, cit., s. 59.

trzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego albo zbiegli z miejsca zdarzenia. Rzecz jasna nie sposób stosować określonego przepisu do tego samego stanu faktycznego wprost i odpowiednio. Stąd nasuwa się wniosek, iż w stosunku do sprawcy przestępstwa określonego w art. 355 § 2, jeśli zachodzą przesłanki określone w art. 42 § 3, sąd może orzec zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze na podstawie tego przepisu bez konieczności powoływania się na art. 355 § 3. Jak trafnie konstatuje J. Majewski, należy uznać, iż zakres zastosowania art. 355 § 3 nie obejmuje odpowiedniego stosowania przepisów art. 42 § 3 i 4 do sprawców przestępstwa określonego w art. 355 § 2¹².

Dla ustalenia zakresu zastosowania fakultatywnego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze, o którym mowa w art. 42 § 3 k.k., istotna jest analiza przesłanki „zbiegnięcie z miejsca zdarzenia”. Odrębny od spowodowania przestępstwa komunikacyjnego czyn „zbiegnięcia z miejsca zdarzenia” stał się podstawą zastosowania środka określonego w tym przepisie. Zagadnienie odpowiedzialności sprawcy przestępstwa komunikacyjnego, który zbiegł z miejsca zdarzenia, wywołuje wiele kontrowersji w teorii prawa karnego i winno być przedmiotem odrębnego opracowania. W związku z tym ograniczę się w tym miejscu jedynie do kilku uwag. Należy zauważyć, iż w art. 178 k.k., podobnie jak w art. 42 § 3 k.k., mowa jest o „zbiegnięciu z miejsca zdarzenia”¹³. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15

¹² J. MAJEWSKI, [w:] A. BARCZAK-OPLUSTIL, G. BOGDAN, Z. CWIĄKAŁSKI, M. DĄBROWSKA-KARDAS, P. KARDAS, J. MAJEWSKI, J. RAGLEWSKI, M. RODZYŃKIEWICZ, M. SZEWCZYK, W. WRÓBEL, A. ZOLL, *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, III: Komentarz do art. 278-363 k.k.*, Zakamycze 2006, s. 1196. Autor podnosi, iż uwzględniając aktualne brzmienie art. 42, art. 355 § 3 powinien zawierać odesłanie wyłącznie do dwóch pierwszych („starych”) paragrafów tego artykułu. Por. także W. WRÓBEL, *Krytycznie o zaostrzeniu odpowiedzialności*, cit., s. 59.

¹³ Kontrowersje wzbudza wśród przedstawicieli doktryny prawa karnego określenie charakteru prawnego uregulowania art. 178 k.k. Spór dotyczy tego, czy okoliczności określone w art. 178 k.k. stanowią przesłankę nadzwyczajnego obustrzenia kary, czy może znamiona typu kwalifikowanego przestępstw w nim wymienionych.

marca 2001 r.¹⁴ przyjęto, iż „zbiegnięcie z miejsca zdarzenia w rozumieniu art. 145 § 4 k.k. z 1969 r. (analogicznie: art. 178 k.k.) ma miejsce wówczas, gdy sprawca oddala się z miejsca wypadku w zamiarze uniknięcia odpowiedzialności, w szczególności uniemożliwienia lub utrudnienia ustalenia jego tożsamości, okoliczności zdarzenia i stanu nietrzeźwości (na tle art. 178 k.k. także pozostawiania pod wpływem środka odurzającego).” W świetle powyższego wydaje się, iż „zbiegnięcie z miejsca zdarzenia” oznacza trwałe oddalenie się sprawcy i nie może być utożsamiane z chwilowym opuszczeniem miejsca wypadku np. w celu wezwania pomocy lub zawiadomienia policji¹⁵. Ponadto należy zauważyć, iż ucieczka z miejsca zdarzenia nie jest zachowaniem identycznym z nieudzieleniem pomocy. Zdaniem K. Daszkiewicz, w żadnym razie nie można utożsamiać ucieczki z miejsca zdarzenia z nieudzieleniem pomocy. Są to czyny odrębne, a ich odrębność wynika z kilku powodów. Ucieczkę z miejsca zdarzenia związane w Kodeksie karnym z przestępstwami przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, natomiast przestępstwo nieudzielenia pomocy zaliczone zostało do przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu. Przestępstwo określone w art. 162 § 1 k.k. może być tylko umyślne, natomiast przestępstwa wymienione w art. 178, z którymi łączy się ucieczka sprawcy, mogą mieć też postać przestępstw nieumyślnych. Zauważa również, że sprawca przestępstwa drogowego może podjąć ucieczkę z miejsca zdarzenia w sytuacji, w której nie zaktualizował się obowiązek udzielenia pomocy (np. nikt nie odniósł żadnych obrażeń albo udzielenie pomocy nie jest już możliwe). Sprawca może również uciec z miejsca zdarzenia po uprzednim udzieleniu pomocy osobom rannym¹⁶.

¹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 15 marca 2001 r., III KKN 492/1999, «OSNKW» 2001 nr 7-8, poz. 52.

¹⁵ Por. Z. SIENKIEWICZ, [w:] O. GÓRNIOK, S. HOC, M. KALITOWSKI, S. M. PRZYJEMSKI, Z. SIENKIEWICZ, J. SZUMSKI, L. TYSZKIEWICZ, A. WĄSEK, *Kodeks Karny. Komentarz*, cit., s. 447.

¹⁶ K. DASZKIEWICZ, *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. Rozdział XIX Kodeksu karnego. Komentarz*. Warszawa, 2000, s. 431-432; por. K. SZMIDT, *Głos w kwestii unormowań przestępstw komunikacyjnych w Kodeksie karnym z 1997 r.*, «CzPKiNP»

Zakaz prowadzenia pojazdów może dotyczyć zarówno sytuacji, gdy sprawca udzielił pomocy poszkodowanym, a następnie zbiegł z miejsca zdarzenia, jak również, gdy tej pomocy nie udzielił i zbiegł z miejsca zdarzenia.

Na aprobatę zasługuje pogląd przyjmujący konstrukcję realnego zbiegu przestępstw określonych w art. 177 § 1 lub § 2 k.k. i w art. 162 § 1 k.k. w sytuacji, gdy sprawca wypadku komunikacyjnego ucieka z miejsca zdarzenia i jednocześnie ucieczka ta stanowi nieudzielenie pomocy jego ofierze. Do przestępstwa określonego w art. 177 § 1 lub § 2 może wtedy znaleźć zastosowanie reguła określona w art. 178. Nieudzielenie pomocy ofierze wypadku oraz ucieczka z miejsca zdarzenia stanowią dwa odrębne zachowania, różniące się zarówno formą, jak i stroną podmiotową¹⁷.

Kolejną przesłanką stosowania surowszych zasad orzekania zakazu prowadzenia pojazdów jako środka karnego jest stan nietrzeź-

1999 nr 1. Autor zajmuje w tej kwestii następujące stanowisko: „W przypadku ucieczki z miejsca zdarzenia i nieudzielenia pomocy jego ofierze mamy do czynienia z dwoma czynami. Jednym jest spowodowanie nieumyślnego np. wypadku, natomiast drugim umyślne zaniechanie udzielenia pomocy”.

¹⁷ Taki pogląd prezentują M. DĄBROWSKA-KARDAS, P. KARDAS, *Odpowiedzialność za spowodowanie wypadku komunikacyjnego w świetle regulacji nowego kodeksu karnego z 1997 r. – cz. II*, «Palestra» 44.3-4 (1999), s. 47-48; Również zdaniem M. Szewczyk będziemy tu mieli do czynienia ze zbiegiem przestępstw spowodowania karalnego zdarzenia w komunikacji oraz z nieudzieleniem pomocy osobom jej potrzebującym z uwagi na niebezpieczeństwo utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, por. M. SZEWCZYK, [w:] G. BOGDAN, Z. CWIĄKAŁSKI, P. KARDAS, J. MAJEWSKI, J. Raglewski, M. SZEWCZYK, W. WRÓBEL, A. ZOLL, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116 k.k.*, s. 700; Według J. Wojciechowskiego, skoro ucieczka z miejsca wypadku jest samodzielną przesłanką obostrzenia kary za spowodowanie wypadku, to sprawca, który zbiegł, nie może ponosić osobno odpowiedzialności za nieudzielenie pomocy ofiarom wypadku, gdyż to mieści się w samej istocie zbiegnięcia, por. J. WOJCIECHOWSKI, *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 1997, s. 317. Szerzej na ten temat por. K. BUCHAŁA, *Ucieczka kierowcy z miejsca wypadku*, [w:] *Problemy Nauk Penalnych. Prace ofiarowane Pani Profesor Oktawii Górniok*, red. L. TYSZKIEWICZ, s. 42-43; R.A. STEFAŃSKI, *Ucieczka sprawcy z miejsca wypadku drogowego*, «Prokuratura i Prawo» 1996 nr 1, s. 18-22 oraz cytowana tam literatura.

wości sprawcy. Zgodnie z definicją zawartą w art. 115 § 16 k.k. stan nietrzeźwości zachodzi, gdy zawartość alkoholu we krwi przekracza 0,5 promila albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość lub zawartość alkoholu w 1 dm³ wydychanego powietrza przekracza 0,25 mg albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość. Wątpliwości natomiast wywołuje interpretacja kolejnej przesłanki orzeczenia zakazu na zawsze, tj. pozostawanie w czasie popełnienia przestępstwa „pod wpływem środka odurzającego”. Pojęcie środka odurzającego określa ustawa¹⁸ z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii. Zgodnie z brzmieniem art. 4 pkt 26, środkiem odurzającym jest każda substancja pochodzenia naturalnego lub syntetycznego działająca na ośrodkowy układ nerwowy, określona w wykazie środków odurzających stanowiącym załącznik nr 1 do ustawy. W tym miejscu nasuwa się pytanie, czy przytoczoną definicję należy traktować w sposób systemowy i pojęcie „środek odurzający” rozumieć w taki sam sposób na gruncie regulacji kodeksowej¹⁹, czy może zniżyć to wyklądać w sposób szerszy, jako obejmujące wszelkie środki wywołujące stan odurzenia, w tym również niewymienione w załączniku do ustawy²⁰.

Należy opowiedzieć się przeciwko nieograniczonemu rozszerzeniu występującego w przepisach Kodeksu karnego z 1997 roku po-

¹⁸ Dz.U. Nr 179, poz. 1485 ze zm.

¹⁹ Tak: K. KRAJEWSKI, *Pojęcie środka odurzającego na gruncie kodeksu karnego*, «PiP» 58.11 (2003), s. 33; Z. SIENKIEWICZ, [w:] O. GÓRNIOK, S. HOC, M. KALITOWSKI, S. M. PRZYJEMSKI, Z. SIENKIEWICZ, J. SZUMSKI, L. TYSZKIEWICZ, A. WĄSEK, *Kodeks Karny. Komentarz*, s. 447; M. DĄBROWSKA-KARDAS, P. KARDAS, *Odpowiedzialność za spowodowanie wypadku*, cit., s. 42.

²⁰ Taki pogląd prezentuje R.A. STEFAŃSKI. Jego zdaniem definicja zawarta w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii została ustalona wyłącznie na użytek tej ustawy. Na gruncie k.k. odwołać się należy do znaczenia językowego tego pojęcia, tj. obejmować nim wszelkie środki, substancje itp., które wywołują stan odurzenia. Szerzej R.A. STEFAŃSKI, *Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu w komunikacji. Rozdział XX i XXI kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 371-372; TENŻE, *Prawna ocena stanów związanych z używaniem środków odurzających w ruchu drogowym*, «Prokuratura i Prawo» 1999 nr 4, s. 18-24.

jęcia „środek odurzający” i *de lege lata* przyjąć stosowanie w tym zakresie definicji zawartej w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii. Za taką interpretacją przemawia przede wszystkim wzgląd na spójność systemową. Terminy języka prawnego powinny być rozumiane w sposób jednolity na gruncie całego systemu prawa. Stąd, w braku definicji legalnej „środka odurzającego” na gruncie k.k., pojęcie to nie może być uznane za obejmujące swym zakresem także inne substancje prowadzące do odurzenia, tj. środki zastępcze²¹, substancje psychotropowe²², szereg leków. Powyższe nie oznacza oczywiście zakwestionowania wpływu wymienionych substancji na psychomotoryczne zdolności do bezpiecznego uczestniczenia w ruchu. Działanie pod wpływem substancji psychotropowych, środków zastępczych lub niektórych leków może bowiem stwarzać takie samo zagrożenie dla dóbr prawnych, jak działanie w stanie nietrzeźwości czy pod wpływem środków odurzających. Wobec powyższego można jedynie postulować usunięcie przez ustawodawcę oczywistej luki prawnej w tym zakresie²³. Jak słusznie podnosi K. Krajewski, rozszerzająca wykładnia pojęcia „środek odurzający” może być traktowana jako naruszenie zakazu stosowania analogii na niekorzyść sprawcy prowadzące do rozszerzenia zakresu kryminalizacji, a tym samym stanowiące naruszenie zasad *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*²⁴.

Spore trudności w praktyce może wywoływać również ustalenie znaczenia znamienia „pod wpływem środka odurzającego”. W pierw-

²¹ Zgodnie z art. 4 pkt 25 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii środek zastępczy obejmuje substancję w każdym stanie fizycznym, która jest trucizną lub środkiem szkodliwym, używaną zamiast lub w takich samych celach innych niż medyczne jak środek odurzający lub substancja psychotropowa.

²² Zgodnie z art. 4 pkt 27 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii substancja psychotropowa jest to każda substancja pochodzenia naturalnego lub syntetycznego, działająca na ośrodkowy układ nerwowy, określona w wykazie substancji psychotropowych stanowiącym załącznik nr 2 do ustawy.

²³ Na ten temat szerzej por. K. KRAJEWSKI, *Pojęcie środka odurzającego*, cit., s. 36-42.

²⁴ K. KRAJEWSKI, *Pojęcie środka odurzającego*, cit., s. 33.

szej kolejności należy zwrócić uwagę na odmienne, w porównaniu ze stanem nietrzeźwości definiowanym za pomocą kryterium zawartości alkoholu w organizmie, ujęcie tego warunku. Ustawodawca nie określił bowiem ilości środka, jaką ma zażyć sprawca, ani konsekwencji dla ośrodkowego układu nerwowego wynikających z jego użycia. Włodzimierz Wróbel zauważa, iż chodzi o pozostawanie pod wpływem środka odurzającego (a nie o stan odurzenia), co zakłada, że podejmowane przez sprawcę decyzje w sposób istotny są powiązane z jego użyciem²⁵. Sformułowanie „stan pod wpływem środka odurzającego” jest zakresowo węższe od „stanu odurzenia” w tym sensie, że niewystarczające dla jego przyjęcia byłoby stwierdzenie jedynie obecności środka odurzającego w organizmie. Większość komentatorów opowiada się za tym, iż pojęcie „pod wpływem środka odurzającego” należy interpretować jako stan będący z punktu widzenia zakłócenia sprawności psychomotorycznej odpowiednikiem stanu nietrzeźwości. Wpływ środka odurzającego powinien odpowiadać swoją intensywności stanowi nietrzeźwości²⁶. Znaczenie decydujące winien mieć nie sam fakt zażycia środka odurzającego przez sprawcę zdarzenia, lecz fakt zażycia go w takiej ilości, która u normalnego osobnika prowadzi do podobnych zakłóceń percepcyjno – decyzyjnych, jak alkohol w ilości określonej w art. 115 § 16 k.k.²⁷

Fakultatywny i obligatoryjny zakaz prowadzenia pojazdów na zawsze różnią się pod względem zakresu podmiotowego. Wydaje się, że wątpliwości interpretacyjnych nie wywołuje treść art. 42 § 4 k.k. Ustawodawca bowiem wyraźnie ograniczył zakres zastosowania obligatoryjnego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na za-

²⁵ W. WRÓBEL, *Środki karne w projekcie*, cit., s. 112; A. MAREK, *Kodeks Karny. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 206;

²⁶ M. DĄBROWSKA-KARDAS, P. KARDAS, *Odpowiedzialność za spowodowanie wypadku*, cit., s. 43; O. GÓRNIOK, [w:] O. GÓRNIOK, S. HOC, M. KALITOWSKI, S. M. PRZYJEMSKI, Z. SIENKIEWICZ, J. SZUMSKI, L. TYSZKIEWICZ, A. WĄSEK: *Kodeks Karny*, cit., s. 954-956; A. MAREK, *Prawo karne*, Warszawa 2003, 472.

²⁷ M. DĄBROWSKA-KARDAS, P. KARDAS, *Odpowiedzialność za spowodowanie wypadku*, cit., s. 43-44.

wsze tylko do osób „*prowadzących pojazd mechaniczny*”. Nie jest to już tak oczywiste w przypadku art. 42 § 3 k.k., gdzie czytamy: „*Sąd może orzec zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze, jeżeli sprawca (...)*.” W przepisie nie odnajdujemy określenia podmiotu tegoż zakazu, w związku z czym jego treść należy wyklądać w nawiązaniu do przepisów art. 42 § 1, 2 i 4 k.k. Wydaje się, iż ze sformułowania art. 42 § 1 k.k. wynika, że podmiotem w stosunku, do którego sąd może orzec przedmiotowy zakaz prowadzenia pojazdów jest „*osoba uczestnicząca w ruchu*”. Zdaniem A. Marka nie jest to takie jednoznaczne. W pierwszej części przepisu mowa jest bowiem o „*osobie uczestniczącej w ruchu*”, co mogłoby sugerować, że zakaz prowadzenia pojazdów można orzec nie tylko wobec prowadzącego pojazd, lecz także wobec pieszego, jeżeli spowodował jedno z wymienionych przestępstw. Jednakże w art. 42 § 1 k.k. sformułowano wymóg, aby „*prowadzenie pojazdu przez tę osobę zagrażało bezpieczeństwu w komunikacji*”, co w sposób oczywisty odnosi się jedynie do prowadzącego pojazd. Zdaniem autora, *ratio legis* orzekania zakazu prowadzenia pojazdów przemawia za ograniczeniem tego środka do prowadzących pojazdy sprawców przestępstw w komunikacji²⁸. W tym miejscu należy przywołać stanowisko zaprezentowane przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu do postanowienia²⁹ z dnia 11 października 2001 r. Sąd Najwyższy stwierdził, iż nie można podzielić przytoczonego powyżej poglądu, gdyż zaprzecza mu chociażby wykładnia gramatyczna tegoż przepisu (art. 42 § 1 k.k.), gdzie użyto sformułowania „*w szczególności*”. Ponadto w uzasadnieniu orzeczenia czytamy, iż do treści przepisu art. 42 § 1 odsyła § 2 obligujący orzeczenie zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych albo pojazdów mechanicznych określonego rodzaju. Zatem z zesta-

²⁸ A. MAREK, *Prawo karne*, cit., s. 277.

²⁹ Postanowienie SN Izba Karna z dnia 11 października 2001 r., I KZP 24/2001, «OSP» 46.7-8 (2002, poz. 110; por. M. GAJEWSKI, *Glosa aprobowująca*, «OSP» 46.7-8 (2002, s. 405; J. LACHOWSKI, *Glosa do postanowienia SN z 11 października 2001 r. KZP 24/2001*, «Palestra» 47.9-10 (2002), s. 225; Wyrok SN z dnia 21 listopada 2001 r., III KKN 281/2001.

wienia treści obu tych przepisów wynika, że zakaz ten dotyczy osoby, która uczestniczyła w ruchu. Sąd Najwyższy podkreślił, iż „(...) *aktualny stan prawny nie wymaga już, aby sprawcą, wobec którego ma być orzeczony ten środek karny, była osoba prowadząca pojazd mechaniczny lub inny pojazd. Wymaga natomiast, by sprawcą była „osoba uczestnicząca w ruchu” (...).*” Istotną wydaje się jeszcze jedna poczyniona przez SN uwaga, a mianowicie skoro podmiotem zakazu może być nie tylko osoba prowadząca pojazd, ale także inna osoba uczestnicząca w ruchu, to brak jest związku między podmiotowym a przedmiotowym zakresem omawianego zakazu. Zakaz ten może zatem obejmować pojazdy mechaniczne, mimo że sprawca w ogóle nie był prowadzącym pojazd lub też prowadził pojazd inny niż mechaniczny. W głosie do tegoż judykatu J. Lachowski krytycznie ocenia pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy. Zdaniem glosatora, „*rozciągając możliwość orzekania zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na pieszych, którzy będąc w stanie nietrzeźwości powodują wypadek, stanowisko SN sięga granic absurdu.*”³⁰

Z redakcji przepisów art. 42 § 1 i 2 k.k. wynika, iż zakaz prowadzenia pojazdów ma zastosowanie do „osób uczestniczących w ruchu”, a więc nie tylko wobec prowadzących pojazd. Pojęcie osoby uczestniczącej w ruchu wyjaśnia ustawa³¹ z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (dalej: p. r. d.). Co prawda posługuje się ona określeniem „uczestnik ruchu”, a nie „osoba uczestnicząca w ruchu”, ale zasadnym wydaje się odwołanie do definicji w niej zawartych. Do uczestników ruchu zalicza się pieszego, kierującego, a także inne osoby przebywające w pojeździe lub na pojeździe znajdującym się na drodze (art. 2 pkt 17 p. r. d.)³². Należy jednak zastrzec, iż

³⁰ J. LACHOWSKI, *Glosa do postanowienia SN*, cit., s. 228; por. również K. ŁUCARZ, *Nowa regulacja podmiotu zakazu prowadzenia pojazdów*, [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, VII, Wrocław 2001, s. 22-23.

³¹ Tekst jednolity: Dz.U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908.

³² Zgodnie z treścią art. 2 pkt 18 pieszym jest osoba znajdująca się poza pojazdem na drodze i nie wykonująca na niej robót lub czynności przewidzianych odrębnymi przepisami, jak również osoba prowadząca, ciągnąca lub pchająca rower,

zakres stosowania tego środka karnego winien być ograniczony do osób uczestniczących „wewnątrz ruchu”, a nie „na zewnątrz ruchu”. Nie dotyczy więc np. odpowiedzialnych za wadliwe ułożenie czy konserwację drogi, zabezpieczenie wykopu na jezdni, dopuszczenie do ruchu wadliwego pojazdu. Takie bowiem rozszerzenie zakresu stosowania tego środka karnego ani nie wynika ze sposobu zredagowania art. 42 k.k., ani nie jest uzasadnione celami penalnymi³³. Pomimo tego zakres znaczeniowy pojęcia „osoba uczestnicząca w ruchu” pozostaje nadal bardzo szeroki.

Z kolei z porównania art. 42 § 3 i 4 k.k. można wnioskować, że fakultatywny zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze może być orzeczony nie tylko wobec sprawców, którzy popełnili wymienione w tym przepisie przestępstwa prowadząc pojazd mechaniczny, ale również wobec innych sprawców spełniających warunki określone w tym przepisie, którzy w czasie popełnienia przestępstwa nie prowadzili ani pojazdu mechanicznego, ani żadnego innego pojazdu. Gdyby ustawodawca chciał zawęzić zakres zastosowania art. 42 § 3 k.k. tylko do sprawców prowadzących pojazd mechaniczny w chwili popełnienia przestępstwa, to zaznaczyłby wyraźnie, jak to uczynił w art. 42 § 4 k.k. W piśmiennictwie³⁴ prezentowany jest pogląd, iż zakaz prowadzenia pojazdów na zawsze dotyczy sprawców, o których mowa w art. 42 § 1 k.k., a zatem wszystkich „uczestników ruchu”, a nie tylko prowadzących pojazdy. R.A. Stefański podnosi, iż zakres stosowania tego środka karnego winien być ograniczony do „uczestników w ruchu” pomimo tego, że

motorower, motocykl, wózek dziecięcy, podręczny lub inwalidzki, osoba poruszająca się na wózku inwalidzkim, a także osoba w wieku do 10 lat kierująca rowerem pod opieką osoby dorosłej. Kierującym natomiast jest osoba, która kieruje pojazdem lub zespołem pojazdów oraz osoba, która prowadzi kolumnę pieszych, jedzie wierzchem albo pędzi zwierzęta pojedynczo lub w stadzie (art. 2 pkt 20 p.r.d.)

³³ Por. J. KOCHANOWSKI, *Przestępstwa i wykroczenia drogowe. Komentarz*, Warszawa 1991, s. 173-175.

³⁴ R.A. STEFAŃSKI, *Zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze*, s. 133; podobnie M. BOJARSKI, J. GIEZEK, Z. SIENKIEWICZ, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2004, s. 292.

w art. 42 § 3, inaczej niż w § 1 tegoż artykułu, nie ma takiego warunku. Inna wykładnia byłaby nie do zaakceptowania ze względów logicznych i jednolitości systemu prawnego. Ponadto należy zauważyć, że skoro terminowy zakaz prowadzenia pojazdów dotyczy uczestników w ruchu, to tym bardziej zakaz prowadzenia pojazdów na zawsze może dotyczyć tylko uczestników w ruchu. W świetle powyższego uprawnione jest stwierdzenie, iż możliwość orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów w stosunku do „osoby uczestniczącej w ruchu” na podstawie art. 42 § 3 k.k., wyraźnie rozszerza zakres zastosowania tego środka karnego w porównaniu z art. 42 § 4 k.k., który dotyczy jedynie „osoby prowadzącej pojazd mechaniczny”. Oznacza to, że przedmiotowy zakaz może być orzekany również wobec pieszych, nawet jeżeli w ogóle nie mają uprawnień do prowadzenia takich pojazdów³⁵.

Konkludując, należy stwierdzić, iż przepisy art. 42 § 1, 2 i 3 k.k. dotyczą osoby uczestniczącej w ruchu, natomiast art. 42 § 4 k.k., przewidujący obligatoryjny zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze, orzekany jest wyłącznie wobec osoby prowadzącej pojazd mechaniczny. Wydaje się, że ustawodawca wyszedł z założenia, że jeśli inny uczestnik ruchu, np. pieszy spowoduje przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, to jest duże prawdopodobieństwo, iż może spowodować takie przestępstwo jako prowadzący pojazd, a to jest wystarczającym uzasadnieniem możliwości (art. 42 § 1 oraz § 3 k.k.) lub obowiązku (art. 42 § 2 k.k.) orzeczenia wobec niego przez sąd zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych³⁶. Odrębną kwestią jest trafność przyjętego na gruncie tej regulacji prawnej założenia.

Pod względem przedmiotowym zakaz na zawsze odnosi się do „wszelkich pojazdów mechanicznych”. Wykładnia językowa wskazuje, że zakaz ten dotyczy każdego pojazdu mechanicznego. Nie

³⁵ Por. Wyrok SN – Izba Wojskowa z dnia 6 stycznia 1977 r., N 20/76, «OSNKW» 1977 nr 3, poz. 31; W. WRÓBEL, *Środki karne w projekcie*, cit., s. 109.

³⁶ Por. M. GAJEWSKI, *Głosa aprobująca do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 11 października 2001 r.*, I KZP 24/2001, «OSP» 46.7-8 (2002), s. 405.

jest możliwe wyłączenie jakiegokolwiek pojazdu mechanicznego z zakresu jego działania³⁷. Z redakcji przepisów art. 42 k.k. wynika ponadto, iż zakazem prowadzenia pojazdów objęte zostały wszelkie pojazdy mechaniczne we wszystkich strefach ruchu, a mianowicie w ruchu lądowym, wodnym i powietrznym³⁸.

3. W art. 42 § 4 k.k. sformułowano przesłanki obligatoryjnego orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów „na zawsze”³⁹. Paragraf 4 dotyczy przypadków swoistej „recydywy komunikacyjnej”. Zdaniem J. Majewskiego przypadek ponownego popełnienia w warunkach określonych w art. 42 § 3 k.k. przestępstwa z art. 173 lub 174 znamiennego następstwem w postaci śmierci innej osoby lub ciężkiego uszczerbku na jej zdrowiu albo też przestępstwa określonego w art. 177 § 2 lub art. 355 § 2 należałoby ułokować „na granicy między recydywą ogólną a recydywą specjalną”⁴⁰.

Przesłanką orzeczenia przedmiotowego zakazu jest ponowne skazanie osoby prowadzącej pojazd mechaniczny w warunkach określonych w § 3. Redakcja przepisu wywołuje szereg wątpliwości. Na

³⁷ R.A. STEFAŃSKI, *Zakaz prowadzenia pojazdów*, cit., s. 133.

³⁸ Ustawa prawo o ruchu drogowym nie objaśnia pojęcia pojazd mechaniczny, wymienia natomiast i definiuje pojazd silnikowy oraz pojazd samochodowy. Należy podzielić pogląd Sądu Najwyższego, że pojazdem mechanicznym w ruchu lądowym jest każdy pojazd drogowy lub szynowy napędzany umieszczonym na nim silnikiem, jak również maszyna samobieżna i motorower. Nie są pojazdami mechanicznymi rowery zaopatrzone w silnik pomocniczy o pojemności nieprzekraczającej 50 cm³ pod warunkiem, że zachowują wszystkie normalne cechy charakterystyczne budowy umożliwiające ich zwykłą eksploatację jako rowerów; tak w wyroku SN z dnia 4 lutego 1993 r., III KRN 254/1992, «OSP» 37.10 (1993), poz. 198; por. R.A. STEFAŃSKI, *Glosa aprobuująca do Wyroku SN z dnia 4 lutego 1993 r., III KRN 254/1992, «OSP» 37.10 (1993)*, s. 462; TENŻE, *Zakres przedmiotowy zakazu prowadzenia pojazdów*, «Prokuratura i Prawo» 1999, nr 11-12, s. 141-146; K. ŁUCARZ, *Zakaz prowadzenia pojazdów jako środek polityki kryminalnej*, Wrocław 2005, s. 189-209 oraz powołaną przez autorkę literaturę.

³⁹ Art. 42 § 4 k.k.: „Sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze w razie ponownego skazania osoby prowadzącej pojazd mechaniczny w warunkach określonych w § 3.”

⁴⁰ J. MAJEWSKI, [w:] G. BOGDAN, Z. CWIĄKALSKI, P. KARDAS, J. MAJEWSKI, J. RA-
GLEWSKI, M. SZEWCZYK, W. WRÓBEL, A. ZOLL, *Kodeks karny. Część ogólna*, cit., s. 957.

pierwszy rzut oka wydawać się może, iż chodzi o wymienione w art. 42 § 3 k.k. „warunki” prowadzenia pojazdu, tzn. właściwości sprawcy tj. stan nietrzeźwości, prowadzenie pod wpływem środka odurzającego oraz określone zachowanie – zbiegnięcie sprawcy z miejsca zdarzenia. Niejasne byłoby natomiast, do czego odnosić zwrot „ponownego”. Przez wyraz „ponownie” należy rozumieć, iż sprawca był uprzednio skazany za przestępstwo określone w art. 42 § 3 k.k., a ponadto w chwili czynu znajdował się w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia. Drugie skazanie musi nastąpić za którekolwiek z tych przestępstw sprawcy będącego prowadzącym pojazd mechaniczny i również znajdującego się w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub który zbiegł z miejsca zdarzenia⁴¹. Czyli obowiązek orzeczenia zakazu na zawsze aktualizuje się w przypadku ponownego wystąpienia przesłanek do jego wydania. Włodzimierz Wróbel trafnie zaznacza, iż warunek ponownego skazania oznacza, iż poprzednio musiał zapaść wyrok skazujący, nie jest natomiast istotne, na jaką karę sprawca był poprzednio skazany ani czy tę karę odbył. Nie jest również konieczna tożsamość popełnionych przez sprawcę przestępstw komunikacyjnych⁴².

Obligatoryjne orzeczenie zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów na zawsze dotyczy tylko ponownego skazania osoby prowadzącej pojazd mechaniczny. W związku z tym nasuwa się wątpliwość, czy również uprzednie skazanie dotyczyć powinno osoby prowadzącej pojazd mechaniczny. W literaturze zgodnie przyjmuje się, że zakaz ten dotyczy tylko sprawców, którzy popełnili uprzednie i następne przestępstwo prowadząc pojazd mechaniczny⁴³. Pogląd ten

⁴¹ R.A. STEFAŃSKI, *Zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze*, cit., s. 132; por. W. WRÓBEL, *Krytycznie o zaostreniu odpowiedzialności*, cit., s. 60; Z. SIENKIEWICZ, *Zmiany w regulacji środków karnych*, cit., s. 48-49.

⁴² W. WRÓBEL, *Krytycznie o zaostreniu odpowiedzialności*, cit., s. 60.

⁴³ Por. R.A. STEFAŃSKI, *Zakaz prowadzenia*, cit., s. 132-133; W. WRÓBEL, *Krytycznie o zaostreniu odpowiedzialności*, cit., s. 60; M. SZEWCZYK, [w:] G. BOGDAN, Z. CWIĄKAŁSKI, P. KARDAS, J. MAJEWSKI, J. RAGLEWSKI, M. SZEWCZYK, W. WRÓBEL, A. ZOLL, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, cit., s. 702.

zasługuje na aprobatę i zgodnie z nim należy dokonywać wykładni art. 42 § 4 k.k.

Podejmując rozważania na temat instytucji zakazu prowadzenia pojazdów nie sposób pominąć określenia „*prowadzenie pojazdu*” występującego w przepisie art. 42 § 4 k.k. Szczegółowe rozważania w tym zakresie przekraczają jednak ramy niniejszego opracowania i dlatego ograniczę się do zasygnalizowania najistotniejszych kwestii. Pojęcie „*prowadzenie pojazdu*” jest przedmiotem szeregu orzeczeń sądowych, w tym instancji najwyższej, jak również rozważań przedstawicieli doktryny⁴⁴. Podkreśla się m.in., że „*prowadzenie pojazdu*” oznacza wprowadzenie go w ruch oraz nadanie mu kierunku jazdy⁴⁵. Pojazd nie musi być przy tym poruszany za pomocą silnika, może np. zjeżdżać z wzniesienia z wyłączonym silnikiem⁴⁶. Jednakże nie można uznać za prowadzenie pojazdu samego zajęcia przez kierowcę miejsca za kierownicą oraz uruchomienia silnika. Nie jest również prowadzeniem pojazdu pchanie go siłą własnych mięśni lub prowadzenie obok np. motocykla⁴⁷.

Należy podkreślić, iż prowadzenie pojazdu nie może być utożsamiane z jego kierowaniem. W świetle ustalonych poglądów doktryny prowadzącym pojazd mechaniczny jest ten kto, bezpośrednio władą mocą silnika oraz nadaje pojazdowi ruch i kierunek, przy czym nie zawsze musi to być czynność jednoosobowa⁴⁸. W uzasadnieniu wyroku z dnia 5 lutego 1987 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że każdy członek zespołu osób przewidzianych do prowadzenia danego pojazdu mechanicznego jest osobą „*prowadzącą*”

⁴⁴ Por. R.A. STEFAŃSKI, *Podmiot zakazu prowadzenia pojazdów*, «Prokuratura i Prawo» 1999 nr 7-8, s. 113-117; K. ŁUCARZ, *Nowa regulacja podmiotu*, cit., s. 11-23 oraz powołane tam orzecznictwo i literatura.

⁴⁵ Por. wyrok z dnia 18 marca 2003 r., III KKN 390/2001, «OSNKW» 2003 nr 5-6, poz. 56.

⁴⁶ R.A. STEFAŃSKI, *Glosa do wyroku SN z dnia 4 lutego 1993 r.*, III KRN 254/1992, «OSP» 37.10 (1993), poz. 198.

⁴⁷ Wyrok SN z dnia 11 marca 1971 r., N 9/1971, «OSNKW» 1971 nr 6, poz. 95.

⁴⁸ Za R.A. STEFAŃSKIM, *Podmiot zakazu*, cit., s. 115.

pojazd”. Nie ma natomiast znaczenia, czy podstawowe czynności prowadzenia pojazdu jak nadanie kierunku, szybkości, hamowania itp. wykonuje jedna osoba, czy do każdej z nich przewidziany jest osobny członek załogi. Nie ma znaczenia też, czy decyzję przedsięwzięcia danej czynności, wchodzącej w skład funkcji prowadzenia pojazdu, podejmuje osoba kierująca zespołem, czy też w instrukcji przewidziana jest decentralizacja podejmowania decyzji lub jej wykonania⁴⁹.

Warto odnotować, iż w wyroku⁵⁰ z dnia 22 lipca 1993 r. Sąd Najwyższy zaproponował bardzo szerokie ujęcie „*osoby prowadzącej pojazd mechaniczny*”. A mianowicie uznał, iż osobą prowadzącą pojazd mechaniczny jest również osoba odpowiedzialna za przestrzeganie przepisów dotyczących bezpieczeństwa ruchu drogowego w czasie postoju tego pojazdu.

4. Wprowadzenie przez ustawodawcę obligatoryjności w orzekaniu środka karnego można oceniać w kontekście zgodności z konstytucyjnymi zasadami ustrojowymi. Jedną z takich fundamentalnych zasad jest, wyrażona w art. 10 Konstytucji, zasada podziału władz. Zgodnie z tą zasadą, władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent RP i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały. Do zasady podziału władz nawiązuje bezpośrednio art. 173 Konstytucji, zakładający, że sądy i trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz. Z punktu widzenia zasady podziału władz i powierzenia wymiaru sprawiedliwości władzy sądowniczej, wydaje się, że w zgodzie z tą zasadą pozostają jedynie względnie oznaczone sankcje⁵¹. Posługiwanie się modelem sankcji bezwzględnie oznaczonych prowadzi do zaburzenia równowagi między legislatywą i sądami.

⁴⁹ Wyrok SN z dnia 5 lutego 1987 r., V KRN 462/1986, «OSP i KA» 32.1 (1988), poz. 12.

⁵⁰ Wyrok SN z dnia 22 lipca 1993 r., II KRN 110/1993, «OSP» 38.2 (1994), poz. 32; por. R.A. STEFAŃSKI, *Glosa krytyczna*, «OSP» 38.2 (1994), poz. 32.

⁵¹ Tak A. ZOLL, *Znaczenie konstytucyjnej zasady podziału władzy dla prawa karnego materialnego*, «RPEiS» 68.2 (2006), s. 323-335.

Zdaniem W. Wróbla, tego typu działania ustawodawcy mogą być oceniane w perspektywie przepisów art. 175 ust. 1 w związku z art. 173 Konstytucji RP, zastrzegających sądom kompetencję sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Normy ustawowe nie mogą uniemożliwiać racjonalnego wymiaru sprawiedliwości⁵². Według A. Marka ujęcie tak rygorystycznych regulacji może budzić wątpliwości w świetle zasad współczesnego prawa karnego⁵³.

Wprowadzenie obligatoryjności orzekania tak dolegliwego środka karnego może być uznane za godzące w zasadę swobodnej decyzji sędziowskiej. Rola sądu doznaje tutaj istotnego ograniczenia, sprowadza się ją bowiem do ustalenia określonych w art. 42 § 4 k.k. przesłanek zastosowania zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze. Ustawodawca nie pozostawia jednak miejsca na ustalenie wymiaru odpowiedzialności. Jakkolwiek ta rygorystyczna regulacja ograniczona została tylko do wyjątkowych wypadków, w których sprawca prowadzący pojazd mechaniczny, pomimo skazania, ponownie popełnia takie przestępstwo w warunkach określonych w art. 42 § 3 k.k., to jednak „zobowiązanie” do orzekania omawianego zakazu, a więc pozbawienie sędziów możliwości wyboru środka karnego, istotnie wywołuje zastrzeżenia. Wydaje się, że efektywność zwalczania przestępczości nie zależy od surowości represji karnej, a od wyposażenia sędziów w odpowiednie instrumenty umożliwiające podejmowanie racjonalnych decyzji w zakresie wyboru środka karnego oraz określenia czasu jego trwania. Jakikolwiek automatyzm w tej materii nie jest wskazany. Można jednak spostrzec, iż zmiana art. 42 dokonana ustawą z dnia 14 kwietnia 2000 r. „przetarła szlak” dla dalszego rozszerzania granic swobody legislacyjnej kosztem swobody decyzji sędziowskiej⁵⁴.

⁵² W. WRÓBEL, *Krytycznie o zastrzeżeniu odpowiedzialności*, cit., s. 63-64;

⁵³ A. MAREK, *Prawo karne*, cit., s. 279.

⁵⁴ Mam tu na myśli wprowadzenie ustawą z dnia 27 lipca 2005 r. (Dz.U. Nr 163, poz. 1363) do art. 41 § 1b stanowiącego podstawę obligatoryjnego orzeczenia środka karnego na zawsze.

5. Dodając do art. 42 § 3 i 4, ustawodawca zapomniał o ich zsynchronizowaniu z systemem regulacji kodeksowych⁵⁵. Nowelizacja z 2000 roku nie rozstrzygnęła niestety stosunku omawianej instytucji do postanowień art. 84 k.k. W przypadku orzeczenia na zawsze zakazu prowadzenia pojazdów – z istoty rzeczy – nie można zastosować art. 84 § 1 k.k. przewidującego, iż: „*Sąd może po upływie połowy okresu, na który orzeczono środki karne wymienione w art. 39 pkt 1-3, uznać je za wykonane, jeżeli skazany przestrzegał porządku prawnego, a środek karny był w stosunku do niego wykonywany przynajmniej przez rok.*” Paragraf 2 stanowi natomiast: „*Przepisu § 1 nie stosuje się, jeżeli środki karne wymienione w art. 39 pkt 2-3 orzeczono na podstawie art. 41 § 1a, art. 41a § 3 albo art. 42 § 2 lub 3.*” W ten sposób ustawodawca bezwzględnie wykluczył możliwość uznania za wykonany środek karny w postaci zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze, o którym mowa w art. 42 § 3 k.k. Oznacza to, że wymieniony środek karny nie może być uznany za wykonany „*po upływie połowy okresu, na który go orzeczono*” (zgodnie z regułą z art. 84 § 1 k.k.). Zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych, o których mowa w art. 42 § 3, orzekany jest bowiem „*na zawsze*”. Jednakże ustawodawca w przepisie art. 84 § 2 k.k. pominął art. 42 § 4 k.k., stanowiący podstawę obligatoryjnego orzekania zakazu prowadzenia pojazdów na zawsze. M. Kalitowski wskazuje, iż pomimo tego identyczne wykluczenie odnosi się do przypadku ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w art. 42 § 3 k.k., z tym tylko, iż zgodnie z art. 42 § 4 orzeczenie zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze jest wówczas obligatoryjne⁵⁶. Należy jednak zauważyć, iż artykuł 42

⁵⁵ Trafnie na ten problem zwraca uwagę W. WRÓBEL, *Krytycznie o zaostrzeniu odpowiedzialności*, cit., s. 60-61.

⁵⁶ M. KALITOWSKI, [w:] O. GÓRNIOK, S. HOC, M. KALITOWSKI, S. M. PRZYJEMSKI, Z. SIENKIEWICZ, J. SZUMSKI, L. TYSZKIEWICZ, A. WĄSEK, *Kodeks Karny*, cit., s. 646; tak również A. ZOLL, [w:] G. BOGDAN, Z. CÍWIAKALSKI, P. KARDAS, J. MAJEWSKI, J. RAGLEWSKI, M. SZEWCZYK, W. WRÓBEL, A. ZOLL, *Kodeks karny. Część ogólna*, cit., s. 1084.

§ 4 k.k. stanowi samoistną podstawę orzekania zakazu prowadzenia pojazdów na zawsze, w szczególności nie można jej utożsamiać z art. 42 § 3 k.k. Zdaniem W. Wróbla, pominięcie art. 42 § 4 k.k. w przepisie art. 84 § 2 k.k. może sugerować w przypadku obligatoryjnego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze otwarcie pewnej furtki do uznania go za wykonany po upływie bliżej nieokreślonego okresu⁵⁷. Niestety, pomimo dokonania kolejnej zmiany komentowanego przepisu ustawodawca nie zdecydował się na rozstrzygnięcie tych wątpliwości⁵⁸.

Należy zwrócić uwagę również na konsekwencje orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze dla instytucji zatarcia skazania⁵⁹. Zgodnie z art. 107 § 6 k.k., jeżeli orzeczono środek karny, zatarcie skazania nie może nastąpić przed jego wykonaniem, darowaniem albo przedawnieniem jego wykonania. Zakaz orzeczony na zawsze nigdy (za życia sprawcy) nie będzie wykonany. Tym samym wyłączona została możliwość zatarcia skazania w tym trybie. Mogłoby ono nastąpić jedynie w wyjątkowych wypadkach w razie darowania lub przedawnienia jego wykonania. Takie rozwiązanie należy uznać za zbyt rygorystyczne i wymagające interwencji ustawodawcy.

6. W świetle aktualnego brzmienia art. 42 § 3 i § 4 k.k. nasuwa się wątpliwość, czy zakaz prowadzenia pojazdów na zawsze może zostać orzeczony wobec nieletniego. Otóż poprzez art. 14 ustawy⁶⁰ o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 r. (dalej: u. p. n.), zgodnie z którym w sprawach nieletnich, którzy dopuścili się czynu karalnego, sąd rodzinny stosuje odpo-

⁵⁷ W. WRÓBEL, *Krytycznie o zastrzeniu odpowiedzialności*, cit., s. 61.

⁵⁸ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy Dz.U. z 2005 r. Nr 163, poz. 1363.

⁵⁹ Por. W. WRÓBEL, *Krytycznie o zastrzeniu odpowiedzialności*, cit., s. 60; Z. SIENKIEWICZ, [w:] S. HOC, M. KALITOWSKI, S. M. PRZYJEMSKI, Z. SIENKIEWICZ, J. SZUMSKI, L. TYSZKIEWICZ, A. WĄSEK, *Kodeks Karny*, cit., s. 450.

⁶⁰ Tekst jednolity: Dz.U. 2002 r. Nr 11, poz. 109.

wiednio przepisy części ogólnej Kodeksu karnego, Kodeksu karnego skarbowego lub Kodeksu wykroczeń, jeżeli nie są sprzeczne z tą ustawą, odpowiednie zastosowanie znajduje również art. 42 k.k. Rozstrzygający w tej kwestii jest art. 73 § 1 u. p. n., zgodnie z którym wykonywanie środka, o którym mowa w art. 6 pkt 7 (zakaz prowadzenia pojazdów) ustaje z mocy prawa z chwilą ukończenia przez nieletniego 21 lat. W piśmiennictwie⁶¹ podnosi się, iż przepis ten ma charakter *lex specialis* w stosunku do art. 42 § 3 k.k., a w szczególności § 4 tego artykułu, i tym samym wyklucza orzeczenie wobec nieletniego zakazu prowadzenia pojazdów na zawsze. Należy zauważyć, iż istnieje ponadto możliwość wcześniejszego ustania tego środka również z mocy ustawy na podstawie art. 11 § 4, art. 73 § 3, art. 87 § 4 i art. 88 § 4. Ponadto na podstawie art. 79 § 3 sąd może uchylić orzeczonego wobec nieletniego zakaz prowadzenia pojazdów, jeśli ustały przyczyny uzasadniające jego dalsze stosowanie.

7. W podsumowaniu dotychczasowych uwag, należy wskazać, iż uwzględniając aktualne potrzeby ochrony bezpieczeństwa w komunikacji, ustawodawca istotnie zmodyfikował regulacje dotyczące środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów. W art. 42 § 3 i § 4 k.k. określone zostały przesłanki odpowiednio fakultatywnego (§ 3) i obligatoryjnego (§ 4) stosowania tego środka. Jednakże niezbyt precyzyjne sformułowanie powołanych przepisów jest źródłem wielu problemów interpretacyjnych. Ponadto wątpliwości wzbudza szerokie określenie kręgu podmiotów, wobec których można orzekać zakaz prowadzenia pojazdów na zawsze (art. 42 § 3 k.k.). A mianowicie, sąd może zastosować ten środek wobec „osoby uczestniczącej w ruchu”, a więc nie tylko wobec prowadzącego pojazd, lecz również wobec pieszego, jeżeli w warunkach określonych w tym przepisie spowoduje jedno z wymienionych przestępstw. W przypadku kwalifikowanej postaci zakazu orzeczanego na zawsze, o którym mowa w art. 42 § 4 k.k., wyjątkowa dolegliwość do-

⁶¹ K. GROMEK, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 2001.

żywoźnego środka karnego została połączona z obligatoryjnością jego orzekania, co, z uwagi na ograniczenie zakresu swobodnego uznania sądów, wywołuje poważne zastrzeżenia.

Zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze jest bardzo represyjną sankcją, zwłaszcza, gdy stosowany jest wobec osób zawodowo kierujących określonymi pojazdami. Jak trafnie zauważa W. Wróbel⁶², może się okazać, iż największa dolegliwość sankcji orzeczonej za przestępstwo komunikacyjne objętej zakresem art. 42 § 3 lub 4 k.k. tkwi w, trwającej do końca życia sprawcy, stygmatyzacji. Albowiem według przyjętych w polskiej ustawie karnej rozwiązań osoba, wobec której orzeczono ten zakaz, będzie do końca życia traktowana jako osoba karana.

A PERMANENT PROHIBITION TO DRIVE VEHICLES

Summary

Taking into consideration present needs of security in communication, the legislator has significantly modified the regulations concerning prohibition to drive vehicles. In art. 42 § 3 and § 4 of the Penal Code (hereinafter referred to as „PC”) the prerequisites of facultative (§ 3) and obligatory (§ 4) application of this measure are defined. From the beginning of the validity of this regulation it has been a subject of discussions in the legal doctrine. As far as discussed regulation seems to be coherent with demands of everyday users of law and is fully justified by increasing traffic offence, especially connected with perpetrator’s state of insobriety, the text of some of the provisions cause many interpretative problems. This study tries to determine some of the aspects concerning facultative and obligatory grounds for adjudicating the measure. The main doubts are caused by a wide definition of the persons, who may be punished with this measure (art. 42 § 3 PC). It provides that, this measure

⁶² W. WRÓBEL: *Krytycznie o zastrzeżeniu odpowiedzialności*, cit., s. 61.

may be applied to the „person participating in a street traffic”, but not only to a driver of a vehicle but also to a pedestrian, if on conditions described in the regulation, he would commit one of the mentioned offences. In case of a graded form of the prohibition, viz. to be applied for a lifetime, described in art. 42 § 4 PC, special severity results from its obligatory adjudication, which brought out objections connected with restricting the court’s discretion. A permanent prohibition of driving any vehicle is a very repressive sanction, especially when applied to professional drivers. It may turn out that the most severe sanction adjudicated for a traffic offence from art. 42 § 3 or § 4 PC, is connected with lasting for life stigma, because, in accordance with Polish Penal Code, a person to whom it was adjudicated, will be regarded as a man with a criminal record.